

17.47x22.93	1	11	עמוד	11	הארץ - כותרת	27/01/2022	80393720-2
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790							

גם לציונות היה מרכיב קולוניאליסטי

דימיטרי שומסקי

אורי משגב טוען, שהציונות איננה קולוניאליזם ("הארץ", 6.1). לדבריו, בעוד מאפיין היסוד של הקולוניאליזם הוא קיומה של מעצמת אם, המשתלטת על שטח "העולם החדש" ומקימה מושבות לאורחיה במטרה לנשל את האוכלוסייה המקומית ולנצל את משאבי ארצה – שום מעצמה אירופית לא שיגרה את היהודים הציונים מטעמה לארץ ישראל למטרות נישול, ניצול והגמוניה. משגב צודק באופן חלקי. ככל שמדובר בתולדות התנועה הציונית בתקופה העותמנית, הרי שבניגוד לטענות של חלק מהמחוקרים הביקורתיים על הציונות – אין יסוד לזיהוי כקולוניאליסטי. הן הציונים המדיניים והן הציונים המעשיים היו ערים לכך, שעולי אירופה באים להתיישב בתוך האימפריה הטורקית העותמנית במזרח התיכון, וראו את מימוש ההגדרה העצמית של העם היהודי בארץ ישראל כמתכונת של אוטונומיה מחוזית במסגרת האימפריה.

לתיאודור הרצל, כמו שעולה מהרומן הפוליטי שלו "אלטנוילנד", היה ברור שארץ ישראל העתידית תישאר תחת ריבונות האימפריה העותמנית, אשר תשגשג כלכלית ותשמור על שלמותה, בניגוד גמור לכוונות הקולוניאליסטיות של מעצמות המערב שחתרו למיטוטה. ערב כניסת טורקיה למחמת העולם הראשונה העלה דוד בן-גוריון חששות כבדים מפני אפשרות ניצחונן של מעצמות ההסכמה, שכן נחרד ממדיניות הדיכוי הקולוניאליסטית שהן הפעילו כלפי עמי המזרח הכבושים. ב-1914 כתב: "בהודו (אנגליה מקיימת) משטר דיספוזי המחניק באמצעים היותר קשים ואכזריים כל רעיון חופשי וכל סימן של התעוררות עממית". לעומת זאת, קשה להסכים לעמדה של משגב בכל הנוגע לתקופת המנדט הבריטי. נכון שגם בתקופה זו שום מעצמה מערבית או אחרת לא שלחה לארץ ישראל את אורחיה היהודית. כדי שיתיישבו בה וינשלו את אוכלוסייתה. ונכון שבבריטניה, כדברי משגב, "החזיקה בארץ ישראל כמנדט בינלאומי והגבילה הגירה והתיישבות של היהודים". אולם אין לשכות, שהיסוד המוסד המהותי של המנדט הבריטי היה טמון בהצהרת בלפור, שביטאה מחויבות מפורשת של המעצמה הבריטית לסייע בבנייה של בית לאומי יהודי בארץ ישראל. המשמעות המעשית של מושג פסטור-לי זה ("בית לאומי") היתה הפיכה הדרגתית

העצמית, שראשי התנועה הציונית האמינו בו גם בתקופתה הקולוניאליסטית המנדטורית. אין תמה לכך, שבפסקה האחרונה של "על קיר הברזל" קבע ז'בוטינסקי כי אחת הסוגיות הלי-גיטימיות במשא ומתן העתידי עם ערביי ארץ ישראל, שייפתח לאחר הניצחון הצבאי של הציונות ויצירת רוב יהודי בארץ, תהיה אופי ציית "העצמאות הלאומית" של ערביי הארץ (קביעה שמשמעותה טושטשה לימים כתוב צאה של תרגומים שגויים מרוסית של המושג "עצמאות" במאמר הזה, כפי שהראיתי כאן בעבר).

בדומה לתנועות לאומיות רבות, גם הציונות השתמשה באמצעים בלתי מוסריים ואלימים – במקרה זה, האמצעים הקולוניאליסטיים – למימוש מטרה מוסרית וצודקת במהותה: השגת חירות לאומית לעם נרדף, מדוכא וחסר מודעות. הואיל ומטרה זו היתה מעוגנת ברעיון העקרוני של חירות הלאומים וזכותם לא להיות מושפלים ומושועבדים בידי לאומים אחרים, הרי שהמימוש העתידי של ההגדרה העצמית של הלאום היהודי בארץ ישראל היה כרוך מבחינת הציונות בהכרה המקבילה, שגם הלאום הערבי בארץ ראוי לאותה מידה של חירות לאומית כמו הלאום היהודי. במילים אחרות, עם השגת ההגדרה העצמית הלאומית ליהודים בארץ ישראל, היה על הציונים להשליך לפח האשפה של ההיסטוריה את האמצעים הקולוניאליסטיים ולהתייצב מאחורי זכות השכנים הפלסטינים להגדרה עצמית על יסוד אותה זכות אוניוורסלית של העמים לחירות לאומית, שממנה נהנים כעת היהודים.

זהו אפוא ההקשר שבו תנועת ההתנחלות מנוגדת בתכלית להיגיון הלאומי של הציונות: בעוד התנועה הציונית השתמשה באמצעים קולוניאליסטיים (התיישבות בחסות מעצמה זרה) כדי להגשים מטרות לאומיות (מימוש ההגדרה העצמית של היהודים תוך כדי הכרה בזכות ההגדרה העצמית הלאומית של ערביי הארץ), תנועת ההתנחלות משתמשת באמצעים לאומיים (משאבי המדינה, רטוריקה חלוצית) כדי להגשים מטרות קולוניאליסטיות (העמקת השעבוד הלאומי של העם הפלסטיני). בנקודה זו צודק משגב לחלוטין: ההתנחלות איננה ציונות. אולם באורח פרדוקסלי משהו, כדי להוכיח טענה נכונה זו באופן יעיל ומשכנע, יש להכיר בכך שמרכיב הקולוניאליזם אכן היה מיוסדות הפרויקט הציוני בעבר – יסוד שאבד עליו הכלח, ויש להיפטר ממנו בדחיפות כדי להגן על המהות הלאומית של הציונות.

של המיעוט היהודי שישב בארץ ישראל ב-1917 לרוב דמוגרפי. כל זאת בניגוד לרצון של אוכלוסיית הרוב הערבית, שישבה במשך דורי דורות בארץ, או במרחב הערבי העותמני. ני שהארץ היתה חלק אינטגרלי ממנו מאות רבות של שנים – ומתוך הקפאת זכות אוכלוסייה זו להגדרה עצמית כל עוד הבית הלאומי היהודי בתהליכי בנייה.

פירוש הדבר היה שמעצמה זרה נתנה חסות משפטית ומדינית להתיישבות מהגרים זרים (שאמנם לא ראו בארץ ישראל ארץ זרה, אך נתפשו כזרים בעיני האוכלוסייה המקומית) בחבל ארץ שבשליטתה. אף על פי שהמתיישבים הציונים לא היו ברובם המוחלט אזרחים בריטים – ואף על פי שהבריטים בני קשו לא אחת להתנער ממחויבותם לתמיכה בבית הלאומי היהודי – הרי שהאלמנט של התיישבות מהגרים בחסות מדינה זרה, תוך כדי השעיית זכות ההגדרה העצמית של תושבי המקום, די בו כדי לראות כמיוסדות הציוני בתקופת המנדט סוג של פרויקט קולוניאליסטי.

עם השגת ההגדרה העצמית הלאומית, היה על הציונים להשליך לפח ההיסטוריה את האמצעים הקולוניאליסטיים

הישרים וגלויי הלב שבציונים בני התקופה הכירו בפה מלא באופי הקולוניאליסטי של הפרויקט הציוני. זאב ז'בוטינסקי במאמרו המכונן "על קיר הברזל: אנחנו וערבים" (1923) ערך הקבלה מפורשת בין התיישבות הציונית בארץ ישראל בימיו לבין כיבוש מקסיקו ופרו בידי הספרדים והתיישבות האנגלים, הסקוטים וההולנדים בצפון אמריקה. כל זאת כדי להדגיש, שהתנגדות אלימה של ערביי ארץ ישראל להתיישבות מהגרים ציונים היא טבעית ומובנת מאליה בדיוק כמו התנגדות הילידיים ב"עולם החדש" להתיישבות האירופית. אבל הציונות המודרנית, לצד מאפייניה הקולוניאליסטיים, היתה גם תנועה לאומית מובהקת, ששאפה להשיג הגדרה עצמית לאומית לעם היהודי בחבל ארץ, הנחשב בעיני יהודים ולא-יהודים רבים מאוד למולדתו הלאומית היחידה בעולם. שאיפת-היסוד הלאומית הזאת של הציונות נגזרה מהעיקרון האוניוורסלי של זכות הלאומים להגדרה